

SAWICKI FRANCISZEK – filozof dziejów, teolog, ur. 13 VII 1877 w Godziszewie (k. Pelplina), zm. 7 X 1952 w Pelplinie.

Pochodził z pol.-niem. rodziny. Języka pol. nauczył się dopiero w szkole, w domu rodzinnym posługiwał się tylko niem. Dzięki pomocy stryja ukończył szkołę ludową w Godziszewie, następnie uczył się w Collegium Marianum w Pelplinie, a od 1892 w Klasycznym Gimnazjum w Chełmie, gdzie w 1896 zdał maturę. Po studiach w seminarium duchownym w Chełmie przyjął w 1900 święcenia kapłańskie. Przez rok pracował jako wikariusz w Gdańsku, stamtąd udał się na studia do Fryburga Badeńskiego, gdzie słuchał wykładów m.in.: K. Braiga, H. Rickerta, G. Hagemanna, H. Finkego i F. X. Krausa. W 1902 obronił doktorat na podstawie rozprawy *Koheleth und der moderne Pessimismus für das Lebensend*. Od 1903 w seminarium duchownym w Pelplinie wykładał filozofię, prawo kanoniczne, teologię moralną i dogmatykę (do 1952). Pełnił wiele funkcji kościelnych. W okresie międzywojennym proponowano S. objęcie katedr na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie, na UW, a także na KUL, lecz S. związany z seminarium pelplińskim, propozycji nie przyjął. Publikował prace w czasopismach naukowych i wydawnictwach w językach pol. i niem. W 1951 otrzymał doktorat h.c. KUL. Zainteresowania naukowe S. skupiały się wokół takich dziedzin, jak filozofia, religioznawstwo, prawo kanoniczne, apologetyka, teologia i historia.

Jest autorem kilkuset publikacji, ważniejsze z nich to: *Der Prediger, Schopenhauer und Ed. v. Hartmann oder bibilischer und moderner Pessimismus* (Fulda 1903); *Wert und Würde der Persönlichkeit im Christentum* (Kö 1906); *Katholische Kirche und sittliche Persönlichkeit* (Kö 1907); *Das Problem der Persönlichkeit und des Übermenschen* (Pa 1909; pod nowym tytułem: *Das Ideal der Persönlichkeit*, Pa 1922², 1925³); *Individualität und Persönlichkeit* (Pa 1913); *Sinn des Lebens. Eine katholische Lebensphilosophie* (Pa 1913, 1937⁶); *Politik und Moral* (Pa 1917); *Lebensanschauungen moderner Denker* (I: *Vortäge über Kant, Schopenhauer, Nietzsche, Haecker und Eucken*, Pa 1919, 1922⁶); *Geschichtsphilosophie* (Kempten 1920, Mn 1923³; *Filozofia dziejów*, Gdynia [1974]); *Die katholische Frömmigkeit* (Pa 1921); *Die Gottesbeweise* (Pa 1926); *Die vier Lebensalter. Ein Gang durch das Leben* (Pa 1929; *Życie ludzkie*, Pz 1936); *Dusza nowoczesnego człowieka* (Pz 1931, 1935²); *Filozofia miłości* (Pz 1934, 1937²);

Dlaczego wierzę? (Pz 1935, Kr 1948²); *Filozofia życia* (Pz 1936, 1946³); *Kryzys kultury a religia chrześcijańska* (Pz [1937]); *Fenomenologia wstydlivosti* (Wwa 1938, Wr 1986³); *Filozofia ducha w walce z filozofią życia* (Pł 1938); *Katolicyzm jako religia osobowości i społeczności* (Wwa 1939); *Osobowość chrześcijańska* (Kr 1947); *Deus Caritas est* (Wł 1948, 1982³); *Gott ist in Liebe* (Pa 1955).

KONCEPCJA FILOZOFII I KONCEPCJA CZŁOWIEKA. S. nawiązywał do myśli klasycznej, średniowiecznej scholastyki, współczesnego mu neotomizmu, a także inspirował się filozofią Augustyna z Hippony i tradycją augustyńską. Filozofia była dla S. wiedzą obejmującą wszelkie poznawanie prawdy o bycie i jego zasadach, czyli scientia principiorum. Jej przedmiotem jest Bóg, człowiek oraz otaczający go świat. Aby zrozumieć rzeczywistość, należy badać ją, zwracając uwagę na jej ostateczne przyczyny: materialną, formalną, sprawczą, celową i wzorcą. W odróżnieniu od religii, która czerpie inspiracje z objawienia Bożego (będącego dla niej najważniejszym źródłem poznania), filozofia, analizując rzeczywistość, posługuje się światłem naturalnego rozumu i intuicją badacza. Filozofia nie jest jednak – jak głosili pozytywiści – uogólnieniem i podsumowaniem wyników badań nauk szczegółowych; badając rzeczywistość ludzką, filozof musi uwzględniać ten element natury człowieka, który nie jest przedmiotem badań dziedzin zajmujących się światem materii, tj. duszę. Dusza jest dla ludzkiej jednostki najważniejsza: jest receptorem wszelkich docierających do niej bodźców, zdarzeń, a także źródłem podejmowanych działań; jest podmiotem historii człowieka.

Człowiek jest, wg S., bytem duchowo-cielesnym. Wszelkie teorie głoszące, że ludzkie życie psychiczne jest tylko funkcją materii, są fałszywe. Także gnostycyzm i manicheizm – teorie zakładające, że materia jest elementem złym (pochodzącym od szatana) – są błędne, gdyż wszystko, co istnieje, zostało stworzone przez Boga po to, aby służyło człowiekowi w jego doskonaleniu się moralnym i godziwym życiu. Ciało ludzkie jest nieodłącznym składnikiem natury człowieka, dlatego skrajna asceza, a także hedonizm są naganne moralnie i szkodliwe. Dusza ludzka jest nieśmiertelna, a ziemską egzystencją człowieka jest tylko etapem na drodze do życia wiecznego.

O KATOLICKIEJ NAUCE SPOŁECZNEJ. Wg S., każda teoria społeczna i ustrojowa zakłada określony światopogląd, który wpływa na powstawanie ustrojów

społecznych i kształtowanie ideologii elit rządzących. Dużą rolę w formowaniu się podstaw ustrojowych różnych państw odgrywają także religie, czego dowodzą dzieje wielu cywilizacji światowych oraz kultur (np. ind., żydowskiej, niem., wł., ros.). Sfery życia religijnego i społecznego w poszczególnych społecznościach państwowych wywierają na siebie wzajemny wpływ.

Założenia katolickiej nauki społecznej opierają się na przyjętej metafizyce oraz teorii wartości zbudowanej na określonej antropologii i teologii. Katolicyzm opiera się na nauce ojców Kościoła oraz podstawach światopoglądowych wyrosłych na gruncie filozofii św. Augustyna z Hippony oraz św. Tomasza z Akwinu, a także innych myślicieli katolickich; odrzuca natomiast błędne koncepcje naturalistyczne, powstałe na gruncie nowożytnej, redukcjonistycznej filozofii człowieka (m.in. J.-J. Rousseau i Th. Hobbesa). Myśl katolicka przyjmuje, że człowiek jest bytem osobowym, tzn. wolnym, rozumnym i odpowiedzialnym za swoje czyny. W ludzkim działaniu istotną rolę odgrywają rozum i wola, a normą ostateczną i kryterium oceny ludzkich czynów jest sumienie. W katolicyzmie docenia się, wg S., godność ludzkiej osoby, traktując człowieka jako cel, a nie jako środek służący do realizacji partykularnych interesów jednostek lub totalitarnych zakusów władzy. Dlatego wszystkie organizacje życia społecznego mają służyć dobru ludzkiej osoby. Katolicka nauka społeczna zakłada równość wszystkich ludzi wobec stanowionego w państwie prawa, bez względu na dzielące ich różnice fizyczne, rasowe, psychiczne, narodowe.

S. doceniał znaczenie i wartość ludzkiej pracy, dzięki której każdy człowiek sumiennie ją wykonujący może zyskać nagrodę od Boga po swej śmierci, ale też zachować równowagę umysłu i ciała oraz zrealizować w praktyce chrześcijański postulat służby drugiemu człowiekowi.

Chrześcijaństwo zakłada istnienie osobowego Boga, stwórcy świata z miłości powołującego do istnienia wszystkich ludzi, będącego bytem nieskończonym w swej wielkości, sile i miłości. Przyjęcie owego założenia ma, zdaniem S., znaczące konsekwencje antropologiczne i społeczne: człowiek nie jest bytem całkowicie autonomicznym w swoim działaniu, lecz zależnym od Stwórcy i jego praw oraz nakazów moralnych; osoba ludzka jest jedynie zarządcą dóbr ziemskich, a nie ich absolutnym właścicielem i władcą;

wszystko zaś, co człowiek czyni, powinno być wykonywane ze względu na Boga i dla Jego chwały.

O WSTYDLIWOŚCI. W dziele *Fenomenologia wstydlivosti* S. dokonał analizy wstydu i wstydlivosti ludzkiej, odwołując się do dorobku naukowego M. Schelera i Tomasza z Akwinu. Zauważył, że zawstydzca człowieka wszystko to, co ubliża jego godności lub zagraża poczuciu osobistej godności i honoru; poczucie honoru jest strażnikiem porządku moralnego i jest w życiu ludzkim niezbędne. Degradacja moralna człowieka przyczynia się do tego, że poczucie wstydlivosti zanika, niektóre czyny uchodzą bowiem w jego mniemaniu za mniej szkodliwe etycznie. Najważniejszą rolę w życiu ludzkim odgrywa wstydlivosc płciowa – jest ona dlatego tak silna, ponieważ dotyczy funkcji i czynności wspólnych człowiekowi ze światem zwierzęcym, których wykonywanie wiąże się z brakiem używania przezeń rozumu i stąd wydaje się każdemu poniżające i uwłaczające godności. Poczucie wstydu pojawia się wtedy, gdy człowiek wykorzystuje sferę seksualną swojego życia do tego, co jest sprzeczne z prawem naturalnym i nie jest objawem miłości duchowej pomiędzy ludźmi.

O ATEIZMIE. S. podejmował analizę przyczyn i przejawów ateizmu we współczesnym świecie. Uważał, że tzw. ateizm bezwzględny – zaprzeczający istnieniu jakiegokolwiek bóstwa i zwalczający wszelką religijność – jest rzadko spotykany; o wiele częstszy jest ateizm względny – zaprzeczający istnieniu Boga osobowego lub kwestionujący którąś z Jego cech – wówczas przedmiotem kultu staje się jakiś substytut Boga, np. sam człowiek, wiedza, sztuka, przyroda, ludzkość, naród, rasa, wybitna jednostka. S. dokonał też podziału ateizmu na bierny (bezbożnik nie interesuje się religią, uznając ją za prywatną sferę każdego człowieka i faktycznie tolerując jej istnienie) i czynny (człowiek dąży do zwalczania wszelkich przejawów religii i religijności w świecie i w kulturze, czynnie biorąc udział w walce z nią); teoretyczny (będący wynikiem teoretycznych rozważań i przyjętego światopoglądu i filozofii) oraz praktyczny (zazwyczaj jako rezultat niemoralnego życia). Przyjęcie postawy ateistycznej przez człowieka jest rezultatem albo walki wewnętrznej, albo wpływu otoczenia i własnej obojętności oraz braku systematyczności w praktykowaniu aktów wiary, nadziei i miłości.

Postawa ateistyczna może być rezultatem błędnego poznania i rozumienia rzeczywistości przez ludzi, ponieważ rozum ludzki bywa i w tej dziedzinie zawodny. Najczęściej jednak błędowi intelektualnego poznania towarzyszy także nieprawość woli, dlatego ateizm teoretyczny przyjmuje zarazem postać ateizmu praktycznego. Postawa ateistyczna jest niejednokrotnie związana z hedonizmem oraz pychą człowieka. S. uważał, że ludzie o szlachetnych sercach, uczciwie postępujący w życiu codziennym, dążący do poznawania prawdy o rzeczywistości, są zazwyczaj osobami wierzącymi.

M. Ossowicki, *Ks. Franciszek S. jako filozof życia*, *Pro Christo* 2 (1926) z. 7, 519–527; F. Manthey, *Professor Dr Franz S.*, Tczew [1938]; Cz. S. Bartnik, *Franciszek S. jako historiozof*, *Lb* 1954, 1992; F. Manthey, *Chrześcijański humanizm śp. ks. Franciszka S. na tle współczesnego kryzysu człowieka*, *Orędownik Diecezji Chełmińskiej* 9 (1958) z. 6, 186–195; Cz. S. Bartnik, *Z nowszych prób filozofii historii. Historiozofia ks. Franciszka S.*, *AK* 51 (1959) t. 58, 294–305; J. Budzisz, *Tekst filozoficzny. Interpretacja ks. Franciszka S.*, tamże, 115–117; J. Majkowski, *Filozofia religii ks. Franciszka S.*, tamże, 52 (1960) t. 60, 435–444; L. Kołakowski, *FPS* 343; T. Kotlenga, *Religijne poznanie Boga według ks. Franciszka S.*, *Studia Pelplińskie* 2 (1971), 27–57; D. Werner, *Z filozofii życia według ks. Franciszka S.*, tamże, 59–78; J. Pasierb, *Ksiądz Franciszek S.*, w: tenże, *Miasto na górze*, *Kr* 1973, 52–71; Z. Pawłowicz, *Aktywna postawa człowieka wobec Boga według Franciszka S.*, *Studia Pelplińskie* 9 (1978), 7–18; tenże, *Osobowość jako miejsce zdarzeń religijnych w antropologii Franciszka S.*, w: *Studia z antropologii teologicznej*, *Wwa* 1978, 107–158; tenże, *Religijne doznawanie przyrody i dziejów przez człowieka według F. S.*, *Studia Theologica Varsaviensia* 18 (1980), 73–96; Cz. S. Bartnik, *Boży zmysł dziejów w pismach Franciszka S.*, *Studia Pelplińskie* 13 (1982), 73–83.

Ryszard Polak